

TRI MANJE PRIVATNE ZBIRKE S GARDUNA

UDK 930.26.904 (497.5)
Primljeno/Received: 1998.10.30.
Prihvaćeno/Accepted: 1998.11.2.

Luka Bekić
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Arheološki zavod Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Na uzvisini iznad Trilja, u selu Gardun, nalazio se rimski vojni logor. Na tom su nalazištu često sabirane privatne arheološke zbirke, pa smo, zahvaljujući vlasnicima, ovdje prikazali tri manje zbirke. One nam pružaju uvid u materijal tipičan za vojni logor na kojemu je ove godine započeto sustavno istraživanje.

Ključne riječi: Gardun, vojni logor, antika

Na povišenom dijelu sela Gardun kod Trilja, na početku prvog stoljeća poslije Krista ili nešto prije, osnovan je rimski vojni logor, kako bi se kontrolirali netom poraženi Delmati. Prva postrojba u Tiluriju bila je najvjerojatnije VII legija, koja odlazi u drugoj polovici 1.st. Slijedeća postrojba koja se zadržava dulje vremena je VIII kohorta koja tu boravi od 2. do sredine 3. st (Zaninović 1996: 284-287). Logor dosad nije bio sustavno istraživan, a njegovo značenje potvrđivali su nam brojni epigrafski spomenici te velika količina sitnog arheološkog materijala, pronađenog prilikom obrade zemljišta. Tako skupljene zbirke pronalazile su put do obližnjih muzejskih ustanova, međutim neke su završile i u inozemstvu. Tri su mještanina Garduna prigodom početka arheoloških iskopavanja 1998. g. bila voljna predložiti svoje zbirke kako bi bile objavljene i tako dostupne stručnoj javnosti¹. Slijedećih 57 predmeta ne prikazuju nam u potpunosti cjelokupno bogatstvo gardunskog materijala, jer su njihovi vlasnici skupljali samo one predmete koji su po njihovu mišljenju značajni i vrijedni. Od keramike tu je primjerice prisutna samo terra sigillata i terra nigra, a od metala gotovo isključivo bronca. U svakom slučaju, objavljivanje ove tri zbirke pridonijet će stvaranju cjelokupne slike o Gardunu i o budućim nalazima na tom vrlo značajnom nalazištu².

Popis predmeta iz zbirki

Keramika

1. Ulomak svjetiljke-uljanice s motivom čovječje noge, žućkasta keramika s ostacima tamnije boje, dim. 4x5 cm, T.1.1
2. Posudica, svjetlosmeđa keramika, vis. 5,5 cm, T.1.2
3. Ulomak posude, terra sigillata s motivom, površinski sloj lagano oštećen, kvalitetna faktura, crvenkasta keramika, dim. 8,5x5,5 cm, T.1.3
4. Balzamarij, svjetlosmeđa keramika s ostacima crvenoga površinskog sloja, vis 6,9 cm, T.1.4
5. Dno posude, terra sigillata s pečatom, krem keramika kvalitetnije izrade, promjer noge 5,3 cm, T.1.7
6. Dno posude, terra sigillata, crvenkasta keramika slabije izrade, promjer noge 4,2 cm, T.1.8
7. Dno posude, terra sigillata s urezanim znakom, crvenkasta keramika slabije izrade, promjer noge 6,3 cm, T.2.1
8. Ulomak posude, terra sigillata s motivom, kvalitetna izrada, dim. 2,5x5,1 cm, T.4.1
9. Ulomak posude, terra sigillata s motivom, krem keramika kvalitetnije izrade, dim. 4x4,5 cm, T.4.2

¹ Ovom se prilikom zahvaljujemo njihovim vlasnicima Stipi Roguliću, Nenadu Tadinu i Stipi Tadinu.

² Zbirke smo imali na uvidu samo onoliko vremena koliko je bilo potrebno da se naprave crteži. Njih je izradio K. Rončević.

10. Ulomak posude, terra sigillata s motivom, krem keramika kvalitetnije izrade, dim. 3,5x2,5 cm, T.4.3
11. Ulomak posude, terra nigra s motivom, kvalitetnije izrade, dim. 2,5x1,7 cm, T.4.4
12. Ulomak posude, terra nigra s ručicom, kvalitetnije izrade, dim. 1,5x3 cm, T.4.6
13. Dno posude, terra sigillata s pečatom, krem keramika, slabije izrade, završni sloj se gotovo potpuno izgubio, promjer noge 3,5 cm, T.4.9
14. Ulomak svjetiljke-uljanice s motivom, tamnosmeđa keramika, kvalitetne izrade, promjer gornje površine 6 cm, T.4.12
- 16-23. Dijelovi amfora: četiri ruba, dvije ručke i tri dna. Na rubu dvije amfore nalaze se pečati. T. 2.10; T.2.11.

Staklo

24. Dio balzamarija, svijetlozeleno staklo, promjer dna 1,5 cm, T.1.5
25. Ulomak ruba posude "millefiori", crna s malim crvenim i većim zelenim točkama, dim. 3x2,1 cm, T.1.6
26. Perla, crvena staklena pasta s apliciranim plavim kuglicama, promjer 1.1 cm, T.2.3
27. Perla, žuto staklo, promjer 9 cm, T.2.4
28. Posudica, visina 6,9; promjer dna 1,5 cm, T.3.1
29. Žeton, crna staklena pasta, promjer 1,9 cm, T.3.8
30. Dno posudice, promjer dna 0,9 cm, T.3.9
31. Perla, plavo staklo, promjer 1,6 cm, T.3.12
32. Perla, zeleno staklo, promjer 1,6 cm, T.3.13

Kost

33. Pločica s urezanim znakovima "X" i "OPE", širina 1; debljina 0,6; sačuvana dužina 4 cm, T.2.2
34. Žeton, promjer 0,9 cm, T.3.11
35. Dio igle, debljina 6 cm, T.2.17
36. Zglob?, visina 6,1; širina 2,8 do 4 cm, T.4.5

Bronca

37. Fibula, nedostaje igla, dužina 5, širina luka 0,5 cm, T.2.5
38. Zvonce, kombinirana bronca i željezo, promjer 3,4; visina 4,7 cm, T.2.2
39. Fibula, dužina 4,7 cm, T.3.3
40. Neodređeni predmet, dio ključa?, dim. 3,5x2,5 cm, T.3.4
41. Alkica, promjer 1,8 cm, T.3.5
42. Alka, dim. 2x2,5 cm, T.3.6
43. Prsten, promjer 2 cm, T.3.7
44. Okov, dim. 1,8x2,5 cm, T.3.10

45. Privjesak, dim. 3,4x1,8 cm, T.3.14
46. Privjesak, dim. 6,7x6 cm, T.3.15
47. Zvonce, visina 2,6; širina 1,7 cm, T.3.16
48. Privjesak, dim. 4x1,5 cm, T.3.18
49. Kopča, dim. 4,1x1,7 cm, T.3.19
50. Ulomak žlice, dim. 4x1,1 cm, T.3.20
51. Privjesak, dužina 7,7 cm, T.4.7
52. Privjesak, promjer 1,8 cm, T.4.8
53. Mali luk, dim. 2,1x2,7 cm, T.4.10
54. Privjesak, promjer 4,7 cm, T.4.11
55. Pinceta, dužina 11,5 cm, T.5.1
56. Iгла, dužina 9,5 cm, T.5.2
57. Privjesak, dim. 3,2x2,7 cm, T.5.3
58. Gumb, dim. 2,2x2,7 cm, T.5.4
59. Dio stylusa?, širina 0,5; dužina 4,9 cm, T.5.5
60. Zakovica, dim. 2,8x3,8 cm, T.5.6

Željezo

61. Pješački trn, dužina trna 1,9 cm, T.2.7
62. Vrh koplja - "pilum-a", dužina 9,5 cm, T.2.8
63. Kraj koplja, dužina 12,1; širina usada 2 cm, T.2.9

Olovo

64. Projektil, dim. 3,2x1,6 cm, T.2.6

Kamen

65. Kamena kugla promjera cca 8 cm
66. Kamena kugla promjera cca 12 cm

Tipološko-kronološka analiza

U zbirkama se nalaze tri balzamarija, ali samo jedan od njih je vrlo čest. To je cjevasti balzamarij (T.1.5), vjerojatno tip koji ima vrat duži nego tijelo, i datira se od 1. do 3. st., a izrađivao se u radionicama širom Carstva (Fadić 1986: 36, 37; t. 9; Damevski 1976: 64; t. 9/1). Drugi balzamarij (T.1.4) netipičnog je oblika, ali mu je upotreba vjerojatno bila ista. Od trećega (T.3.9) je ostalo samo dno, koje bi, ako nije riječ o balzamariju izduženog cjevastog tijela (Šaranović-Svetek 1968: 28,66; t. XIV/1), pripadalo vretenastoj toaletnoj boci (Cermanović-Kuzmanović 1987: sl.73). Cjevasti je balzamarij ranocarski oblik i najviše se upotrebljava u 1. i 2. st. Vretenasta se toaletna boca pak datira u 4. st. Komadić šarene staklene posude-zdjelice (T.1.6) pripada tipu "millefiori", koji se izrađivao u Siriji, Palestini, Cipru i na obalama Male Azije, ali ipak najpoznatije središte proizvodnje nalazilo se u Aleksandriji (Damevski 1976: 65, 81; T. IX/1). Kod nas su nalažene u Solinu, Sisku, Var. Toplicama i

drugdje. Zdjelica iz Dangestetena, koja se datira u rano 1. st., (Planck 1976: taf. 35/b) vrlo je slična našoj, a razlikuje se samo po boji.

Ostali stakleni predmeti su perle koje su se nosile na ogrlicama ili narukvicama. Ovoj cjelini pripada i jedan žeton od crne staklene paste (T.3.8). Malo veći žetoni od crne staklene paste nađeni su i u rimskom groblju u Zadru na položaju "Put Stanova", datiranom u 1. i početak 2. stoljeća (Raknić 1968: 212, t. 2).

Među brončanim predmetima nalaze se dvije fibule, obje tipa *aucissa*. Prva (T.2.5), s trakastim lukom je starija unutar tipa i slični nekim sisačkim komadima iz 1.st. (Koščević 1980: 15, 19, 16; 21, 17; 23). Marović je sličnu iskopao i u kamenoj gomili uz cestu Kijevo - Cetina, a kaže da su slične već nalažene na Gardunu (sada u Arheološkom muzeju u Splitu). I on ih datira u 1. stoljeće, isto kao drugu fibulu (T.3.3), za koju dodaje da je specifikum delmatskog dijela Dalmacije i Bosne (Marović 1959: 30; sl. 16/4, 32; sl. 17/2, 58; 38/1, 45; sl. 29, Koščević 1980: 15; 16, 16; 21, 17; 29).

Maleni se brončani luk (T.4.10) nalazio na koricama bodeža i služio za pričvršćivanje na remen. Rekonstrukciju takvih korica iz Velsena, datiranih u 1. st. donose Bishop i Coulston (1993: 76; sl. 40/d, 78; sl. 42). Maleni bi okov (T.3.10) mogao biti okov korica manjeg bodeža ("Ortband") kakav je kod nas već pronađen u Sisku (Hoffiler 1911/12: 112). Sličan, ali veći, pronašao se i u Mušover-Burgstall, a datira se u srednjocarsko vrijeme (Terjal 1994: 31).

Zvonca - *tintinabulum*, (T.3.2,16) vješala su se na konjsku opremu ("Pferdeglocken") i datiraju se u cijelo carsko doba. Nađena su u Friedrichstallu, Gorjetienu (Nowakowski 1996: 66; Taf. 62/1, 67; Taf. 102/2), Vinkovcima (Brunšmid, 1979: 156; sl. 85/6), Bregenzu (Ertel 1991: 18) i drugdje.

Među privjescima se ističu tri amuleta s faličkim motivom. Prva dva (T.3.14,15) su dosta čest oblik i osim falusa uključuju i stisnutu šaku - figu. Datiraju se poblizje u prve dvije trećine 1. st., a analogije imamo iz Badena, Widischa, Aislingena, Rheingoenheima te samog Garduna. Njihova se radionica pretpostavlja u Gornjoj Italiji (Koščević 1991: 44, 45). Sličan privjesak iz Kalkriesea donosi Franzius te ga datira u prvu polovicu 1. st. i dodaje da se takvi primjerci često nalaze na vojnim mjestima (Franzius 1992: 368; Abb. 12/2). Treći privjesak (T.5.3) se po nalazu iz Badena datira u 2.st., a kod nas je već nalažen u Dalmaciji, u Ivoševcima (Koščević 1991: 45, 46; sl. 240). Voelling slična dva komada pronađena u Olympiji datira u 1., odnosno 2. stoljeće (Voelling 1996 : 437; Abb. 2/3/4). Vjerovalo se da je takva simbolika (ruka i falus) djelotvorna protiv zlih utjecaja, odnosno da djeluje suzbijajuće na negativne sile. Sljedeći, listoliko-srcoliki privjesak, pripada ranijem obliku tipa koji se datira uglavnom u 1.st., ali i kasnije. Takvi su nalaženi u Risstissenu, Burghoffu, Aislingenu, Windischu, a kod nas u Ninu, Ivoševcima i Benkovcu. Najbliži je onome iz Ivoševaca koji je također probijen na tri mjesta (Koščević 1991: 47, 48; sl. 291). Dva

najmanja, okrugla privjeska (T.4.8,11) datiraju se, po dekoraciji koja je karakteristična za ranije razdoblje, u okviru 1. st. (Koščević 1991: 47; t. XIII/197). Privjesak (T.3.18) najvjerojatnije je dio legionarske pregače, te je kao takav visio kao ukras na donjem dijelu remena. Takvi privjesci pronađeni su u Mainzu i Verulamiju, a datiraju se u 1. st. (Bishop & Coulston 1993: 96; sl. 59/16, 99; sl. 60/1).

Zakovica (T.5.6) se nalazila kao jedna u nizu, na remenu kakav su nosili rimski vojnici (Szabo 1989: 190; fig. 76-16). Puce (T.5.4) koje se u ovom slučaju vjerojatno rabilo za neku deblju odjeću, kožuh ili slično, datira se od 1. do 3. st. (Koščević 1991: t. XXXV/502). Pinceta (T.5.1) i dio žlice (T.3.20) vjerojatno su pripadali medicinskim instrumentima, međutim takvih, osim osnovne sličnosti sa srodnima (Gregl 1982), nismo pronašli.

Tri željezna predmeta služila su u vojne svrhe. Četverokraka stupica (*stimulus* odnosno *tribulium*) (T.2.7) služila je kao svojevrsno "minsko polje", a njenu upotrebu prilikom opsade Alezije opisuje Cezar. Pronađene su u Lauriacumu - tip s probušenim krakom koji je služio nizanju na uže ili žicu (Groller, 1924, 134, 135; Fig. 30/1), Carnuntumu (Groller, 1900, 50; Taf.VII/19) i Kuenzingu. Bishop i Coulston smatraju da je riječ o helenističkom izumu koji se zadržao u upotrebi posredstvom Bizanta sve do srednjega vijeka (Bishop & Coulston 1993: 155; sl. 111/8-11). Zatim dno koplja - "Lanzenschuhe" ili "spear butt" (T. 2.9) koje je bilo nataknuo na drugi kraj koplja. Tako je koplje dobilo još jednu oštricu, koja se mogla koristiti za ubadanje neprijatelja u slučaju da je prava oštrica oštećena ili za zabadanje koplja u zemlju (Franzius 1992: 361; Abb. 7/4; Bishop & Coulston 1993 : 52; sl. 22/7-12; 68; sl. 35/19-24, 124; sl. 84/15-19). Treći željezni predmet je vrh sulice (T.2.8), neobičnog oblika i dužine.

Olovni projektil - "Schleuderbleie"- (T.2.6), služio je za izbacivanje iz pračke. Takvih nekoliko nađenih u Kalkriese, koje donosi Franzius, datira se u augustovsko doba (Franzius 1992: 361; Abb.6/4-6). Nađeni su i u Burnswarku, Asculumu, Mas D'Agensisu, Perouseu i drugdje, a izašli su iz upotrebe u većem dijelu Carstva tijekom 2. st (Bishop & Coulston 1993: 115; sl. 74/4-7; Feugere 1993: 104, 209, 210). Projektili su mogli biti i od kamena ili keramike, a oni olovni najčešće su nosili natpis legije koja se njima koristila ili pak ime zapovjednika odnosno konzula. Zgodno je napomenuti da stanovnici Garduna svjedoče kako su se takvi projektili, prilikom pretraživanja metal-detektorom, pronalazili u velikim količinama po cijelom području sela.

Trebalo bi spomenuti i dvije kamene kugle različitih promjera, koje su služile za izbacivanje iz baliste, malog katapultu. One su svoj rušilački učinak postizale brzinom, a ne težinom kugli. Michel Feugere citira Josipa Flavija koji u svom opisu kazuje kako je kugla izbačena iz baliste odnijela čovječju glavu 3 stadija (530 m!) daleko (Feugere 1993: 219, 221). Bishop i Coulston prikazuju različite kugle za baliste i datiraju ih od Republike do

Antonina. Dvije, iz Numantie i Burnswarka, po svojim dimenzijama odgovaraju našoj manjoj kugli od 8 cm (Bishop & Coulston 1993: 56, 75; sl. 27/2c)

Od koštanih predmeta imamo jedan žeton za igru na ploči (T.3.11) kakvih se često nalazi (vGroller 1924: 52, Fig. 21/6), te vjerojatno šarnir, to jest zglob vrata od ormara (T.4.5). O takvim koštanim zglobovima pisao je Fritz Fremersdorf, a najsličniji našem je onaj koji on donosi na slici 20, iz Waltsbetza (Fremersdorf 1940: 334). Na žalost, Fremersdorf ne donosi točne dimenzije, pa je usporedba otežana.

Među keramikom se ističu dva ulomka svjetiljki-uljanica, prvi (T.1.1) na kojem je prikazan čovjek koji sjedi, a može se datirati u 1. st. (Vikić-Belančić 1976: br. 41, 70, 76, 131). Drugi, s prikazom vuka (T.4.12), može se smjestiti u 2. st. (Vikić-Belančić 1976 : br. 68, 79, 88). Zatim keramički balzamarij (T.1.4), kakvi su pronađeni kao grobni prilozii u nekropoli iz 1. i početka 2. st. u Zadru (Raknić 1968 : 212, t. 3).

Od amfora imamo tri tipa. Najstariji bi ulomak mogao pripadati jajolikoj amfori koju Vrsalović datira u 2. i 1.st. prije Krista (Vrsalović 1974: 139; br. 111). Zatim tri ulomka s pečatom (T.2.10,11) koji bi pripadali amforama "istarskog tipa" i potjecali bi iz druge polovice 1. st. prije Krista. Na kraju, ulomak "kampanijske amfore" iz 1. st. (Petrić 1989 : 32; t. 3/b), koja je

kopija originala proizvedenog na egejskim otocima od 2. st. prije Krista. Takve su amfore pronalazene širom Jadrana pa i na brodu potonulom kod Ilovika u 2. st. (Orlić 1986: 19, 10; sl. 15).

Nalazi koje sadrže ove tri male privatne zbirke u velikoj su mjeri vojnog porijekla, a većina predmeta se može datirati u 1. st. Taj podatak je uostalom sukladan podacima iz povijesnih pisanih izvora koji svjedoče da se najveći broj vojnika ovdje nalazio na samom početku naše ere, dok kasnije Tilurij gubi svoj vojni značaj i udomljuje znatno manji broj legionara. Ipak strateški značaj Garduna je nezamjenljiv, pa i nakon odlaska VII legije, poslije smirenja sukoba tijekom 1. st., u Tilurij dolaze različite kohorte. To su puno manje postrojbe, pa se i očekuje manji broj predmeta vojnog porijekla iz sljedeća dva stoljeća. Sredinom 3. st. odlazi i "cohors VIII vol. c. Romanorum", a nedostatak vojne opreme koja bi se mogla datirati nakon 3. st. dovodi u pitanje daljnji vojni značaj logora Tilurij. Istraživanja će pokazati u kojem trenutku je Gardun prestao djelovati kao vojni objekt, i nastavio svoj civilni život. Predočeni predmeti također pokazuju da su legionari upotrebljavali kvalitetnu uvoznu robu, koju su vjerojatno donijeli sa sobom kao osobno vlasništvo, s obzirom da su većina legionara VII legije bili Italici i Orijentalci.

POPIS LITERATURE

- Bishop & Coulston 1993 M.C.Bishop & J.C.N. Coulston, *Roman military equipment*, London 1993
 Cermanović Kuzmanović 1987 A. Cermanović Kuzmanović, *Rimsko staklo*, Beograd 1987
 Damevski 1976 V. Damevski, Pregled tipova staklenog posuđa iz italskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske u doba Rimskog carstva, *Arheološki vestnik XXV*, Ljubljana 1976, 62-87
 Ertel 1991 C.Ertel, Die villa suburbana auf dem Steinbuhel in Bregenz, *Romische villa auf dem Steinbuhel*, Bregenz 1991, 13-19
 Fadić 1986 I. Fadić, Antičko staklo Argyruntuma, katalog izložbe, Zadar 1986
 Feugere 1993 M.Feugere, *Les armes des Romains*, Paris 1993
 Franzius 1992 G. Franzius, Die Fundgegenstände aus Prospektion und Grabungen in der Kalkrieser-Niewedder Senke bei Osnabrück, *Germania* 70/2, Mainz am Rhein 1992, 349-383
 Fremersdorf 1940 F.Fremersdorf, Römische Scharnierbänder aus Bein, Hoffilerov zbornik, Zagreb 1940, 321-337
 Gregl 1982 Z. Gregl, Rimski medicinski instrumenti iz Hrvatske I, *Vjesnik AMZ* 3.- XV., Zagreb 1982, 175-211
 Groller 1900 M.V.Groller, Das lager von Carnuntum, Bericht des Vereins Carnuntum in Wien für das Jahr 1899, Wien 1900, 15-84
 Groller 1924 M.V.Groller, Die Grabungen im Lager Lauriacum im Jahre 1916, *Die Roemische Limes in Oesterreich*, XIV, Wien - Leipzig, 1924, 121-164
 Hoffiler 1911/12 V.Hoffiler, Oprema rimskog vojnika, VAHD 11-12, 1911/1912, 1-204
 Košćević 1980 R. Košćević, *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb 1980
 Košćević 1991 R. Košćević, *Antička bronca iz Siska*, Zagreb 1991
 Marović 1959 I. Marović, Iskopavanja kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine, VAHD LXI, Split 1959, 5-80
 Nowakowski 1996 W.Nowakowski, Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem Römischen Reich und der barbarischen Welt, Marburg-Warsawa 1996
 Orlić 1986 M. Orlić, *Antički brod kod Ilovika*, Zagreb 1986
 Petrić 1989 M. Petrić, *Amphoren der Adria*, Split 1989
 Planck 1976 D. Planck, Die Zivilisation der Römer in Baden Württemberg, *Die Romer in Baden - Württemberg*, Stuttgart-Aalen 1976, 121-163
 Raknić 1986 Ž. Raknić, Nekoliko novih rimskih spaljenih grobova iz Zadra, *Diadora* sv.4.vol.4, 1986, 211-214
 Šaranović-Svetek 1968 V. Šaranović-Svetek, *Antičko staklo u jugoslavenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad 1968

- Szabo 1989 K.Szabo, Bronze objects, *The Roman Fort at Acs-Vaspuszta (Hungary) on the Danubian limes*, part i, BAR international series 531(i), Oxford, 1989, 427-442
- Terjal 1994 J.Terjal, Römische und germanische Militärausrüstungen der Antoninischen periode, Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten, Marburger Kolloquium, 1994, Lublin/Marburg 1994
- Vikić-Belančić 1976 B.Vikić-Belančić, *Antičke svjetiljke u AMZ*, Zagreb 1976
- Völling 1996 T. Völling, Römische Ausrüstungsgegenstände aus Olympia, Germania 74/2, Mainz am Rhein 1996, 443-451
- Vrsalović 1974 D. Vrsalović, *Istraživanja i zaštita podmorskih arheoloških spomenika u SR Hrvatskoj*, Zagreb 1974
- Zaninović 1996 M. Zaninović, Vojni značaj Tilurijuma u antici, *Od Helena do Hrvata*, Zagreb 1996, 280-290

SUMMARY

THREE SMALLER PRIVATE COLLECTIONS FROM GARDUN

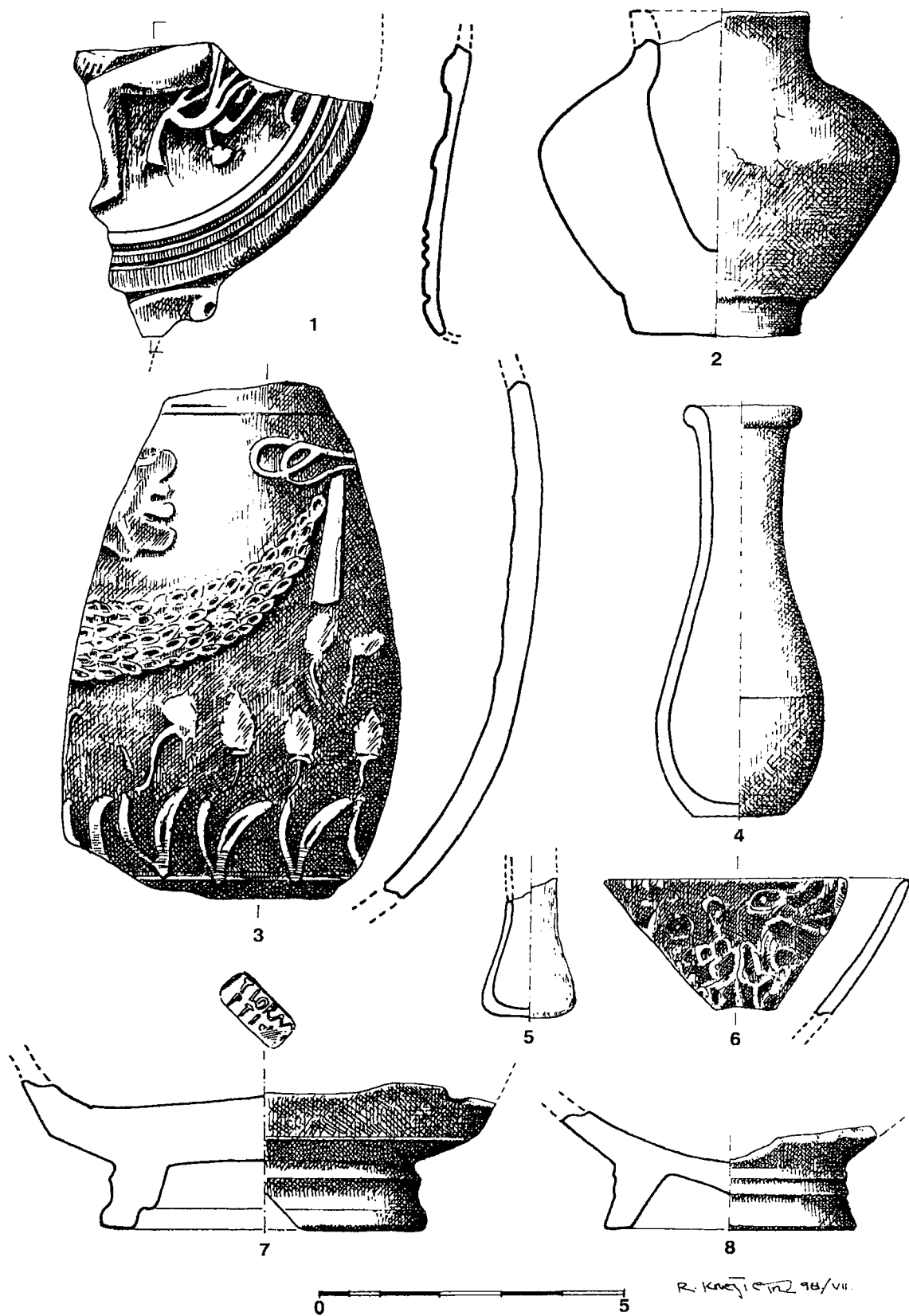
Key words: Gardun, army camp, Roman period

Just before the beginning of archeological excavation in village Gardun, near Trilj, we were able to draw and investigate three smaller collections of Roman artifacts found by villagers during field work. Gardun - *Tilurium* is a site of Roman army camp, founded at the beginning of 1st century A. D., after battles with Illyrian tribe Delmats. First to occupy the site was "legio VII", and after them Tilurium was home to various cohorts, ending probably with "cohors VIII vol. c. Romanorum" in the middle of

3rd century. *Tilurium* continues to live in late Roman time, but it is a question whether as a military or just a civilian site. These artifacts confirm such developement. Collections include various parts of Roman army equipment and some of those items are published for the first time in Croatia. For example stone ballista balls measuring 12 and 8 cm, dagger suspension loop like the one found in Velsen, bronze belt mount, iron spear butt, iron caltrop (*tribuli*), and lead sling bullet. Some of the artifacts lack proper identification because of their poor condition. Recently started excavations will provide a detailed look at Roman military camp of Tilurium in Croatia.

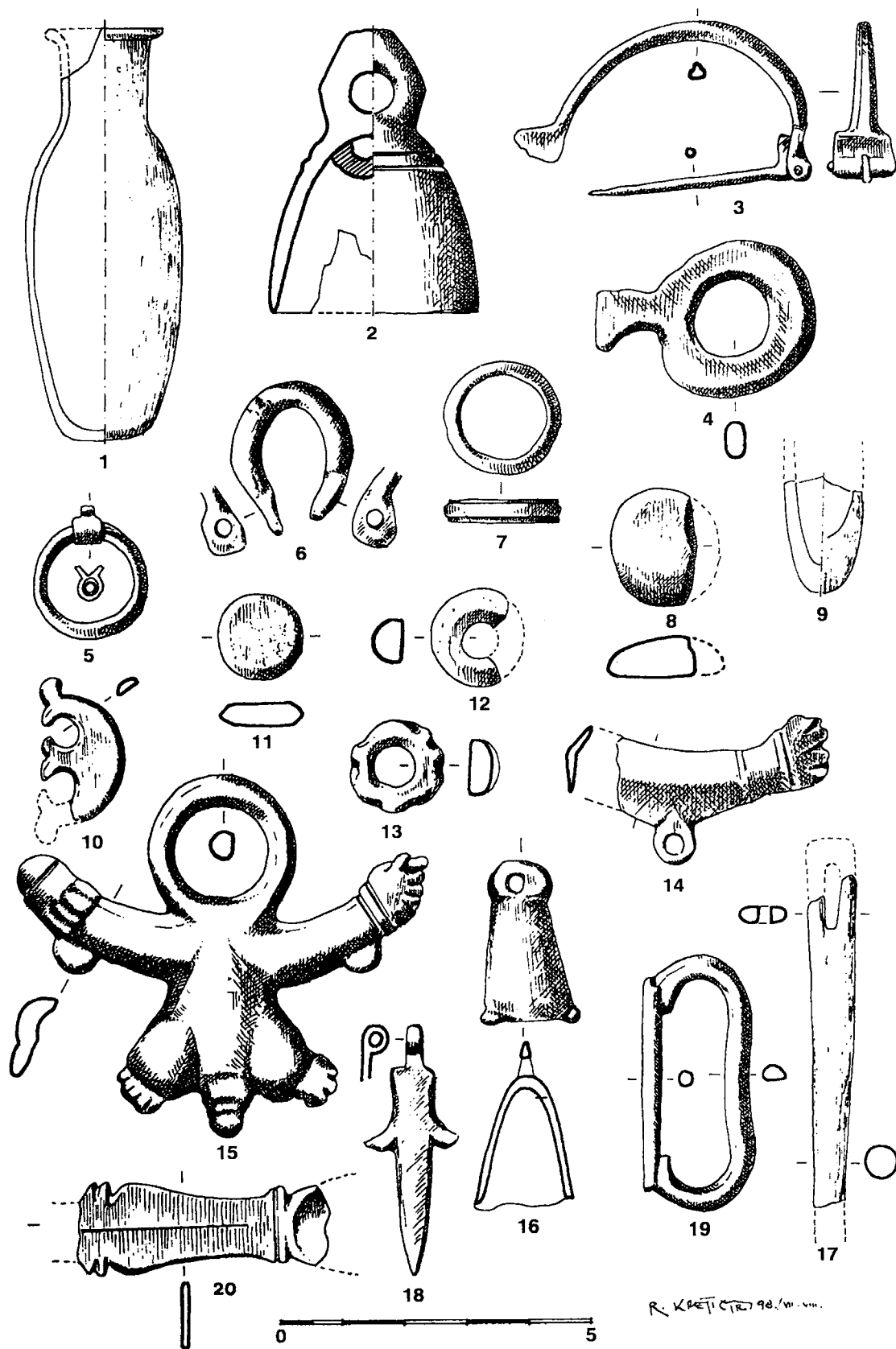
Translated by L. Bekić

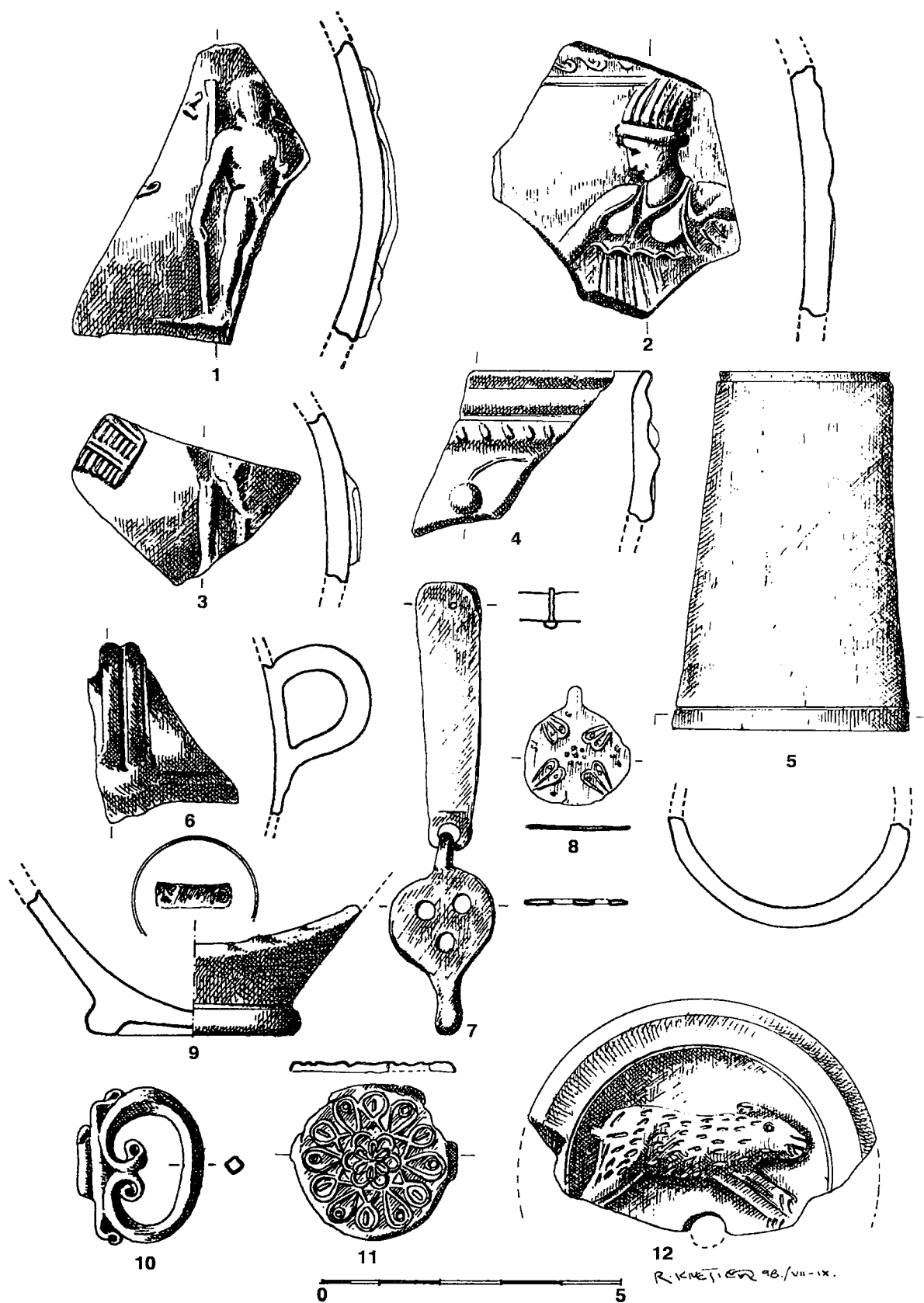
T. 1

T. 3

T. 5

